

Zvērināta advokāta palīga

Latv. Not.

Jāņa Rekšāna

0309065451

r e f e r ā t s

L. V. B.

303587 ✓

Mantošana pēc testamenta pēc Kurzemes zemnieku likumiem

Izdevis Latvijas Vidusskolu Skolotāju Kooperatīvs, Rīgā, Tērbatas ielā 15/17

I.

Zemnieku privattiesiskas attiecības kā Kurzeme, tā arī Vidzeme, noteic atsevišķi Kurzemes un Vidzemes zemnieku likumi; un tikai gadījumos, par kuņiem minētos likumos trūkst atsevišķu noteikumu, ir piemērojamas, kā subsidāras tiesības, privātlīkumos atzīmētās attiecīgas zemes tiesības. Tas izriet no privātlīkuma ievada XII. panta, kuņš nosaka, ka zemnieku un citu zemnieku tiesām padoto personu civilās attiecības un zemnieku zemes gabali ir padoti zemnieku likumiem un palīgu tiesību veidā ir piemērojamas vietējās zemes tiesības; tāpat Kurzemes zemnieku nolikuma 62. pants, kuņš nosaka, ka gadījumos, par kuņiem šajā nolikumā nav sevišķu noteikumu, tiesa pamato savu spriedumu uz pārējiem Kurzemē spēkā esošiem likumiem, un Vidzemes zemnieku likuma 938. pants, kuņš nosaka, ka sekojošie, t. i. Vidz. zemn. lik., panti aptver noteikumus par Vidzemes zemnieku abu dzimumu savstarpējām attiecībām. Gadījumos, par kuņiem šajā nolikumā nav minēts, jārikojas pēc agrākam likumam pielīdzinājamām parašām un vietējiem un vispārējiem valsts likumiem. Arī tiesu prakse ir to pastāvīgi uzsvērusi, kā tas redzams no vairākiem Kr. senāta spriedumiem, p. p. Kr. senāta spriedums no 1899. g. Nr. 23, 1902. h. spriedums Nr. 25, 1909. gada spriedums Nr. 45.

Tāpat arī Latvijas senats savā 1925. gada 17. decembra spriedumā Dreiberģa prasības lieta pret Dakšu.

Šī mana referāta priekšmets nav apskatīt visus tos gadījumus, par kuņiem runā attiecīgs Kurzemes zemnieku nolikums, bet gan atsevišķu gadījumu, proti mantošanu pēc testamenta pēc Kurzemes zemnieku likumiem; tas sevišķi tāpēc, ka šī mantošana ir padota ipatnējiem noteikumiem, caur ko tā stipri atšķiras no tādas pēc vispārējām privattiesībām, resp. zemes tiesībām.

Attiecīgi likuma noteikumi, kas runā par mantošanu pēc testa-
menta pēc Kurzemes zemnieku likumiem, ir ievietoti attiecīgā zem-
nieku nolikumu 126.—139. pantos, no kuriem sevišķi svarīgi ir 126.
un 129., un 130. un 131. panti, kas nosaka šīs mantošanas raksturu.

Raksturīgi priekš Kurzemes zemnieku testāmentiem, resp. man-
tošanas pēc testāmenta, ir tas, ka viņos ir uzglabājies Justiniana
tiesības izteiktais princips, un proti, ka testātoram ir jāatstāj saviem
neatraidāmiem mantiniekiem viņu neatņemamās daļas, ieceļot tos vis-
maz šinis daļas par tiešiem mantiniekiem. Ko saprast zem neat-
raidāmiem mantiniekiem un viņiem pienācīgām daļām, resp. neat-
ņemamām daļām, par to Kurzemes zemnieku nolikumā nav sīkāku
noteikumu; gan šī nolikuma 130. un 131. panti runā par likumiskiem
mantiniekiem, kas norādīti 126. un 129. p.p., un viņu likumiskām
daļām, bet viņos nav pievesti sīkaki noteikumi par to, kā tas ir p. p.
privātlikuma attiecīgos pantos. Tā Kurzemes zemnieku nolikuma 130.
pants nosaka: „Nevienam nav tiesības testāmentā atņemt saviem li-
kumiskiem mantiniekiem, kas norādīti 126. un 129. pantā, visu
mantojumu, vai vienu no viņiem apbalvot vairāk, otru mazāk,
bet testātoram ir jāatstāj saviem likumiskiem mantiniekiem vismaz
likumīgā daļa, kuŗas apmēram jābūt: augšupejas un lejupejas līni-
jas mantiniekiem, bet ja nav bērnu, palikušam viram, vai palikušai
sievai — vismaz puse no visas mantības, bet īstiem brāļiem un mā-
sām, un brāļu un māsu bērniem — vismaz trešdaļai no visas man-
tības; pēc tam atlikušo mantu mirušie vecāki var novēlēt galvenā
kārtā kādam no saviem bērniem, vai arī svešiem, kam vien vēlas;
un 131. pants, ka, „tajos gadījumos, kad pēc vispārējiem pastāvo-
šiem likumiem testātoram ir atļauts atstumt no mantojuma likumisku
mantinieku par viņa izdarītu noziegumu, vai aiz citiem likumiskiem
iemesliem, arī Kurzemes zemniekam nav aizliegts novēlēt savu man-
tu uz tādiem gadījumiem paredzēta likuma pamata svešām personām
par labu“. Ar šiem 2 pantiem tad arī ir izsmelti visi noteikumi
par neatraidāmiem mantiniekiem un to daļām, kurpretim pēc pri-
vātlikuma, resp. Kurzemes zemes tiesībām, ir paredzēti sīki notei-
kumi par to. Tā privātlikuma IV. nodaļā, III. sadaļā, par to runā
8 panti (2005.—2012. p.p.), nosakot, ka zem neatraidāmiem manti-
niekiem ir jāsaprot tādi testātorā radīnieki, kuŗi viņam savā testā-
mentā katrā ziņā vai nu jāapvelti ar zināmu mantojuma daļu, ko sauc
par neatņemamo daļu, vai arī noteikti jāizsle dz no mantojuma, pie-
turoties pie attiecīgiem noteikumiem; ka šī neatņemamā daļa iztaisa,
kad četri vai mazāk neatraidāmi mantinieki vienu trešdaļu, bet
kad to ir pieci vai vairāk, — pusi no tās daļas, ko viņi man-
totu pēc likuma; ka neatņemamās daļas apmēru noteic pēc tās
mantas sastāva, kāds bija mantojuma atstājējam miršot un pēc tā
mantinieku skaita, kāds viņam palicis tajā pašā laikā, pie kam, notei-
cot neatņemamo daļu, jāieskaita visas tās personas, kuŗām būtu tie-
sības uz testātorā atstāto mantu, ja viņš būtu miris bez testāmenta,
tā tad arī tās personas, kuŗas viņš atstājis no mantojuma, kā arī
pārdzīvojošais laulātais draugs; ka mantojuma daļu aprēķina no man-

tojuma atstājēja skaidras naudas, atskaitot pa priekšu visus viņa pārdus; ka neatņemamās daļas saņēmējam ieskaita tajā visu, ko viņam testators atstājis kaut kādā veidā, t. i., vai nu ka mantiniekam, vai arī kā legātārijam, vai arī kā darījumu nāves gadījumam, bet dāvinājums starp dzīvajiem ieskaitāms tikai tad, kad tas bijis dots tieši ar šo noteikumu; ka neatņemamā daļa ir noteicama no pašas mantojuma mantas sastāva, un to nevar aprobežot ar jebkādiem nosacījumiem, vai termiņiem, ne apgrūtināt ar novelēm, vai citām nastām; visi tādi blakus noteikumi uzskatāmi par spēkā neesošiem.

Salīdzinot šos privatlikuma nosacījumus ar ar augšā pievestiem Kurzemes zemnieku likumu attiecīgiem 130. panta nosacījumiem, mēs redzam, ka privatlikums runā par neatraidāmiem mantiniekiem un viņu neatņemamām daļām, bet zemnieku likums, par likumiskiem mantiniekiem un viņu likumīgām daļām. Paceļas jautājums, vai šī izšķirība ir tikai ārēja terminoloģiska atšķirība, jeb arī te ir kāda dziļāka iekšēja atšķirība. Attiecībā uz šo terminoloģisko dažādību Krievijas senāts ir devis atbildi savā 1906. gada spriedumā Keses prasības lietā pret Bāliņu. Šinī spriedumā Krievijas senāts paskaidro, ka Kurzemes zemnieku likuma 130. panta krievu tekstā lietotam terminam „zakonnaja doļa“ ir tas pats saturs, kas privatlikumā lietotam termiņam neatņemamā daļa. Pie šāda slēdziena tas nāk, salīdzinot šī 130. panta krievu tekstu ar tā paša panta vācu tekstu, kas, izsludinot 1817. gada 25. augustā minēto zemnieku likumu, arī ir bijis publicēts reize ar krievu tekstu „V polnom sobraņii zakonov“ Nr. 27024, kāpēc vācu tekstam šinī gadījumā arī esot oficiāla teksta nozīme. Un vācu tekstā ir teikts: „Jeder ist verpflichtet solchen rechtmaessigen Erben wenigstens Pflichtteil zu lassen“. Šeit šinī tekstā Senāts piešķir nozīmi tieši šim apzīmējumam Pflichtteil, aizrādot, ka šim termiņam vācu tekstā „Pflichtteil“ ir tā pati nozīme un saturs, kas krievu termiņam „objazateļnaja doļa“, par kuŗu runā mūsu privatlikuma 2005. panta krievu teksts, kāpēc arī esot jānāk pie slēdziena, ka šī 130. pantā lietotais krievu teksta termiņš „zakonnaja doļa“, tā tad arī latvju tulkojumā „likumīgā daļa“, ir pēc sava šatura un nozīmes tas pats, kas minētā pantā, vācu tekstā, izteikts ar termiņu „Pflichtteil“, un kas pēc privatlikuma 2005. panta krievu teksta, ir „objazateļnaja doļa“, kā tāpēc minētā 130. panta rodaktori, pārtulkojot šo pantu no vācu valodas krievu valodā, lietojot gan termiņu „zakonnaja doļa“, ir domājuši un sapratuši to, kā „objazateļnaja doļa“. (Attiecībā uz šo termiņu latvju valodā arī ir valodas dažādības, tā Latv. Senāts, runājot par to savā 1923. gada spriedumā Spriguļnieka lietā, runā par „pienācīgām daļām“, kas gramatiski ņemot atbilstu krievu „objazateļnaja doļa“, un Vietējais civillikumu kopojuums savā 2005. pantā runā par neatņemamām daļām.).

Tā tad, pēc savas terminoloģiskas izteiksmes kauču gan Kurzemes zemnieku likums runā par likumīgo daļu, šeit izšķirības nav, ka pēc savas juridiskās izpratnes tā ir tā pati neatņemamā daļa, par kuŗu runā privatlikums; tomēr izšķirība šinī gadījumā pastāv pašu šo pantu un noteikumu būtībā. Apsvepot privatlikumu noteikumus

par neatraidāmiem mantiniekiem un viņu neatņemamam daļam, mums ir jānāk pie slēdziena, sevišķi ņemot vērā privātlíkuma 2007. pantu, kuŗš nosaka šīs neatņemamās daļas apmēru, un 2010. pantu, kuŗš nosaka to kārtību, kā šī neatņemamā daļa ir aprēķināma (atskaitot visus mantojuma devēja parādus), un 2011. pantu, kuŗš runā par to, kā šo neatņemamo daļu var atstāt arī visdažādākos veidos, ka privātlíkums, resp. Kurzemes zemes tiesības, neuzskata šos neatraidāmos mantiniekus par obligātoriskiem mantiniekiem, kas kā tādi būtu katrā ziņā iecerāmi par tiešiem mantiniekiem šajā daļā, kuŗiem tadā gadījumā būtu tiesības uz hereditātis petitio pamata prasīt izdot tiem pienākošās daļas, bet gan kā mantiniekus, kuŗiem ir tikai obligātoriska prasība, resp. prasījumu tiesības uz tiem pienākošās mantojuma vērtības izdošanu, neaizskarot testāmentu nemaz šīs daļās, bet tikai samazinot viņa saimniecisko vērtību. Pēc Kurzemes zemnieku líkuma 130. panta, turpretim, nepietiek, ka testātors atstāj saviem neatraidāmiem mantiniekiem tiem pienākošos daļu nauda, vai kādā citā veidā, bet tas katrā ziņā ir jāieceļ viņa líkumīgā daļā par mantinieku, jo, saskaņā ar šī panta noteikumiem, Kurzemes zemniekam ir jāatstāj saviem líkumiskiem mantiniekiem, kas norādīti minētā líkuma 126. un 129. pantos, vismaz líkumīgā daļa, kas priekš lejupejiem un augšupejiem, bet kad nav bērnu, palikušam vīram vai palikušai sievai — iztaisa vismaz pusi no visas mantības. Šeit Kurzemes zemnieku líkuma 130. pants iziet no tā principa, ka Kurzemes zemnieks nedrīkst apbalvot kadu no líkumiskiem mantiniekiem vairāk, un citu mazāk, kāpēc arī šis líkums ierobežo testātora rīcību vairāk, nekā tas paredzēts vispārējā líkumā. Tas izskaidrojams ar to, ka Kurzemes zemnieku nolikumu noteikumi attiecībā uz líkumīgo daļu, par kuŗu runā minētais 130. pants, un neatņemamo daļu, par kuŗu runā privātlíkums, ir veidojušies uz pretējiem principiem, kas jo sevišķi izteicoties, salīdzinot Kur. zemn. lík. 130. pantu ar vietējo civillíkumu 2007. pantu. (Sk. Kr. senāta spriedumu Keses prasības lieta ar Baliņu). Šai, augstāk aprādītai izšķirībai ir ļoti liela nozīme, jo, kā to rāda tiesu prakse, tad ļoti bieži, izceļoties tiesā strīdi par neatraidāmiem mantiniekiem atstātām neatņemamām daļām, vai nu attiecībā uz šo daļu apmēru, vai atstāšanas veidu, paceļas jautājums par to, kā šī daļa pēc Kurz. zemn. líkuma ir atstājama tādām neatraidāmiem mantiniekiem; vai šī daļa ir atstājama tam, iecerot to šai daļā kā mantinieku, vai arī kaut kādā citā veidā to apmierinot šīs daļas apmērā; vai šai ziņā Kurzemes zemnieku líkumam ir patstāvīga nozīme, un vai tas nav attiecīgi jāpapildina ar attiecīgiem zemes líkumiem. Kurzemes zemnieku líkuma 130. pants noteikto pāstripo, ka lejupejie, un augšupejie, kā arī palikušais vīrs, vai palikusē sieva, manto pusi no atstāta mantojuma, bet istie brāļi un masas un brāļu un masu bērni vienu trešdaļu no visa mantojuma, kurpretim pēc privātlíkuma 2007. panta noteikumi nosaka, ka neatņemamā daļa sastāda daļu no tās daļas, kuŗa neatraidāmiem mantiniekiem pienāktos no minētā mantojuma, mantojot uz líkuma pamata. Sakarā ar to arī šīs neatņemamās daļas substance, kā to domā un saprot Kurzemes zemnieku líkuma 130. pants un vietējo

civillikumu 2007. pants, ir jaapsprīz un jaapsveļ pilnīgi patstāvīgi, un Kurzemes zemnieku nolikuma noteikumu papildināšana šai ziņā ar atsevišķiem noteikumiem no vispārējā privatlikuma, kā to ir uzsvēris Krievijas Senāts un arī Latvijas Senāts augstāk minētos spriedumos, (Kr. Senāta spr. Keses pr. pret Bāliņu un Latv. Senāts Spriguļnieka lietā), ir pielaižama tikai par tik daudz, par cik šie pēdējie nerunā pretim tai neatņemamās daļas ipatnībai, kas izteikta Kurzemes zemnieku nolikuma 130. pantā, un proti, ka Kurzemes zemnieks nedrīkst kādu no saviem likumiskiem mantiniekiem apbalvot vairāk, un kādu mazāk, jo Kurzemes zemnieku likums, cik tālu tas izteic spēkā esošu likumu, kas regulē zemnieku materiāli tiesiskās attiecības, ir piemērojams visas tiesiskās attiecībās uz Kurzemes zemnieku, un tikai gadījumos, kuŗi nav paredzēti šinī likumā, ir piemērojamas zemes tiesības, kāpēc arī jautājums par mantošanu pēc testamenta, un ar to saistīto testatora rīcības ierobežošanu, kas ir noteikti izteikts Kurzemes zemnieku nolikuma 130. pantā, ir izšķirjams tā, kā tas ir tani likumā paredzēts.

III.

Kāpēc tas tieši tā ir izteikts Kurzemes zemnieku likumā, tad tas ir izskaidrojams ar šī likuma vēsturisko attīstības gaitu. Attiecībā uz šo apstākli Latvijas Senāts savā 1923. gada spriedumā Spriguļnieka lietā ir devis ļoti plašus un izsmēļošus paskaidrojumus, kā attiecībā uz šī jautājuma vēsturisko, tā arī dogmatisko pusi. Šinī spriedumā Latvijas Senāts, runājot par neatraidāmiem mantiniekiem un neatņemamām daļām, aizrāda, ka vēsturiskā attīstības gaitā, attiecībā uz jautājumu par neatņemamās daļas juridisko raksturu ir izvirzījušas divas sistēmas:

1. Formēlas neapejamo mantinieku tiesības, kas paredz, lai mantojuma devējs ieceltu šos neapejamās mantiniekus savā testamentā tieši par mantiniekiem uz likumā paredzēto neatņemamo daļu, un

2. Materiālas neapejamo mantinieku mantošanas tiesības, kuŗas neprasa no testatora, lai tas ieceltu neapejamo mantinieku neatņemamās daļās kā tiešu mantinieku, bet gan, lai mantojuma devējs atstātu tiem pienācīgo daļu kaut kādā veidā, vai nu kā novēlējumu, vai arī citādi; šeit galvenais svārs tiek likts uz to, lai tāds neapejamais mantinieks saņemtu tikai attiecīgu ekvivalentu.

3. Ar Justiniana ievēsto 115. novelli tika noteikts, ka ne tikai descendentiem, bet arī accendentiem, ir tiesība prasīt, lai testators atstātu tiem pienācīgo daļu, iecēļot tos vismaz kādā neatņemamās daļas daļā par mantiniekiem; šai ziņā Justiniana 115. novelle paplašina šo principu, attiecinot to arī uz citām mantinieku kategorijām, p. p. accendentiem; pēc šim Justiniana jaunākām neapejamām mantinieku mantošanas tiesībām, ja neapejamais mantinieks nav ticis iecelts vismaz kādā daļā no tam pienākošās likumīgas daļas kā tiešs mantinieks, tad tādām mantiniekām bija iespējams ar querella inofficiozi testamenti prasīt atcelt testamentā paredzētās iecelšanas, un izsniegt viņām likumā noteikto daļu, atstājot testamentu pārējās daļās neaizskārtu, jeb arī, ja neapejamais mantinieks bija gan iecelts par mantinieku, bet viņam pienākošās daļa nebija pilnīgi segta, tad

tas, pielietojot *actio ad supplendam legitam*, varēja panākt tam pienākošas daļas papildināšanu līdz likumīgam apmēram.

Ja nu mēs tagad jautātu, pie kuŗas no minētām sistēmām pietuŗas mūsu privātlikums, kā arī Kurzemes zemnieku likums, tad, ņemot vērā augstāk pievestā Senāta aizrādījumus, kā arī apsverot mūsu privātlikumā attiecīgos 2005—2012. pantus, mums ir jānāk pie slēdziena, ka mūsu vispārējais privātlikums pietuŗas pie materiālās neapejamo mantinieku sistēmas, nosakot neapejamo mantinieku tiesības tādējādi, ka šāds mantinieks var prasīt izsniegt tam tikai neatņemamai daļai atbilstošo saimniecisko vērtību, atstājot testāmentā noteiktās iecelšanas spēkā; šai gadījumā likums piešķir tādām mantiniekiem tikai obligatorisku tiesību, resp. prasījumu tiesību, bet ne hereditātis *petitio*, jo pēc mūsu vispārējā privātlikuma noteikumiem neapejamie mantinieki neapda tieši ieceltu mantinieku tiesības, un tāpēc tie arī nevar prasīt it kā uz hereditātis *petitio* pamata izdot tiem pienācīgas mantojuma daļas kā tādas, bet iegūst tikai prasījuma tiesību, resp. pretenziju par mantojuma vērtības izdošanu. Kurzemes zemnieku likums turpretim nosaka, ka testātoram jāatstāj šādam neapejamam mantiniekam viņa likumiskā daļa, un tā tad par šo likumīgo daļu testātors nevar testēt, bet šo daļu mantinieks saņem it kā uz likuma pamata kā iecelts mantinieks; sakarā ar to, tāds mantinieks iegūst līdz ar to hereditātis *petitio* — prasību par tam pienākošas mantojuma daļas izdošanu, kā tiešam mantiniekam. Izejot no šiem apsvērumiem, Senāts atrod, ka Kurzemes zemnieku likums pietuŗas pie formēlas neapejamo mantinieku sistēmas, un izskaidro to ar tā laika vēsturiskiem apstākļiem, un proti, ka Kurzemes zemnieku likums izdots tādā laikā, kad modernā likumdošanā nebija notikusi vēl pāreja no formēlas neapejamo mantinieku sistēmas uz materiālo neapejamo mantinieku sistēmu, un ka Kurzemes zemnieku likumu izdošanas laikā, 1817. gadā, ir bijuši spēkā vecie tiesību avoti, Kurzemes statūti, (*Jura et leges in usum nobilitatis et incolarum Curlandiae et Semigalliae*), kuŗi tur bija spēkā no 1617. gada, un kuŗi likuma krājuma formā satur materiāltiesiskus un processuālus civil un krimināltiesību noteikumus, un kas attiecībā uz mūs interesējošo jautājumu par neatņemamām daļām pietuŗējas pie inoficiozitātes teorijas, paredzot, ka neapejamais mantinieks, gadījumā, ja testātors nebūtu to iecēlis likumīgā daļā par mantinieku, varēja šādu testamentu apstrīdēt attiecīgā daļā, iesniedzot *querella inoffiziozi testamenti*. Izejot no šiem apsvērumiem Senāts paskaidro tālāk minētā spriedumā, „ka Kurzemes zemnieku likums vēl ieņem Justiniana 115. *novelles* un pandektu tiesībās aizstāvēto formālo sistēmu, jo Kurzemes zemnieku likumu 130. pants nosakot: 1) ka testātoram nav tiesības izslēgt no visa sava mantojuma (*Nachlass*) savus *descendentus*, *accendentus* un *colateralus*, un laulāto draugu; 2) ka testātoram ir jāatstāj viņiem, saviem likumīgiem mantiniekiem, vismaz pienācīgā daļa, 3) ka šī pienācīgā daļa ir — *descendentiem*, *accendentiem*, bet ja nav bērnu, palikušam vīram vai palikušai sievai — vismaz puse no visas mantības, un priekš *colaterāliem* pirmās divās pakāpēs vienu trešo daļu no visa mantojuma. Par mantības atlikumu testātors var brīvi riko-

ties. Pēc tam atlikušo mantu vecāki var novelet galvenā kartā kādam no saviem bērniem, vai arī svešiem, kam viņi vēlas. No tā izriet, ka testātors var brīvi rīkoties savā testāmentā tikai par to savu mantības daļu, kuŗu likums nepiešķir kā pienācīgu daļu 130., 126. un 129. pantos minētam personām, resp. par pusi, un par divām trešdaļām savas mantības, kamēr par pienācīgam daļam, t.i. par vienu pusi, un par vienu trešo daļu savas mantības testātoram nav tiesības rīkoties savā testāmentā. Ja nu par atstāto daļu, tā saucamo, pienācīgu daļu, testātors nevar brīvi rīkoties testāmentā, tad testāments ir šajā daļā atspekojams, un tajā daļā jānotiek tad mantošanai pēc likuma. Tā tad 130. pants uzliek testātoram par pienākumu atstāt neaizskārtas neapejamo mantinieku pienācīgās daļas, un proti institūcijas ceļā. Pie tam Kurzemes zemnieku likuma 130. pants, ne arī kāds cits šī nolikuma pants, neparedz to nosacījumu, par kuŗu runā privātlikumā 2011. pants, pēc kuŗa pienācīgo daļu var atstāt arī ne institūcijas ceļā, bet kādā citā veidā. Tas izskaidrojams ar to, ka 2011. pants, pretēji 2005. pantam, pamatojas nevis uz 115. novelles, bet gan uz agrākiem romiešu avotiem, kuŗi pieturējās vēl pie materialās sistēmas un neprasīja pienācīgās daļas atstāšanu mantiniekiem tieši institūcijas ceļā. Sakarā ar to Kurzemes zemnieku tiesības nav šai ziņā papildināmas it kā uz privātlikuma ievada XII. panta un Kurzemes zemnieku likumu 62. panta, jo subsidārās tiesības piemērojamas papildu veidā tikai tik tālu, cik patiesi primāram tiesībām būtu kāds trūkums, bet ne tad, kad primāram tiesībām šādu trūkumu nav: papildinājumam nav jārūnā pretim primāro tiesību vēsturiskai un loģiskai uzbūvei, kāpēc arī pēc pieņemtiem apsvērumiem ir jānāk pie slēdziena, ka testātors var apmierināt neapejamos mantiniekus tikai ieceļot tos par mantiniekiem vismaz līdz 130. panta paredzēto pienācīgo daļu apmēram, atstājot viņiem vai nu attiecīgu kvotatīvu daļu no mantojuma, vai ieceļot neapejamo mantinieku ex certa res, kā to paredz privātlikumā 2135. pants, un ka neapejamam mantiniekam ir tiesība testāmentu apstrīdēt, cik tālu viņā nav ieverota tam pienācīgā daļa“. Tālāk Senāts tanī pašā spriedumā aizrāda, ka pats 130. pants gan nenoteicot tieši, kā p. p. 115. novelle, ka neapejamie mantinieki jāieceļ katrā ziņā par mantiniekiem kaut kādā veidā, kaut arī niecīgā daļā, un ka pienācīgā daļa nebūtu jāatstāj tiem citā veidā, bet tas izrietot no Kurz. zemn. likumu 131. panta saturā, pēc kuŗa testāmentā noteikti jānodibina iemesli, kāpēc testātors atņēmis saviem likumiskiem mantiniekiem mantojumu. Iztirzājot šī 131. panta vācu tekstu, kuŗā iet runa par mantinieku atstumšanu, Senāts apstājas pie vācu valodā lietotā termiņa: „Die Erbschaft zu entziehen“, Senāts atrod, ka šis termins „Die Erbschaft zu entziehen“ ir jāsaprot nevis kā atstāto mantu kopība, kas vācu tekstā 130. panta apzīmēts ar vārdu Nachlass, bet gan kā mantošanas tiesības (Erbfolge) subjektīvā nozīmē, pretēji atstātam mantojumam (Nachlass), kā mantošanas tiesības objektīvā nozīmē. Tas izrietot no 131. panta beigu frazes, kuŗa paredzot tikai testātora rīcību par viņa atstāto mantojumu (Nachlass), un tā tad 131. pants stādot pretim objektīvam jēdzienam „Nachlass“, par ko runā 130. pants, subjektīvo jēdzienu „Erbschaft“ — manto-

šanas tiesības, kāpēc arī Kurzemes zemnieku likumu 126. un 129. pantos minētām personām esot jāatzīst ne tikai par tādām, kuŗām ir tiesības uz neatņemamo daļu, bet gan viņas uzskatāmas arī par tiešiem mantiniekiem, kuŗiem ir jāatstāj tiem pienācīgās daļas tikai institūcijas ceļā.“ (Latvijas Senāta spriedums Spriguļnieka lietā).

IV.

Ta tad Kurzemes zemnieks, taisot testamentu, var atstāt saviem likumiskiem mantiniekiem tiem pienākošās neatņemamās daļas, tikai ieceļot tos šinīs neatņemamās daļās par tiešiem mantiniekiem. Un kā mēs redzējam, tad likums nosaka, ka šinī gadījumā augšupējās un lejupējās līnijas mantiniekiem, bet ja testātoram nav bērnu, palikušam laulātam draugam, pienākas vismaz puse no atstātā mantojuma, bet istiem brāļiem un māsām un brāļu un māsu bērniem viena trešā daļa. Paceļas jautājums, kā saprast šo likumīgo pusi, par kuŗu runā šī panta pirmā daļa? Vai šī puse ir atstājama visām, šī panta pirmā daļā minētām mantinieku kategorijām kopīgi — kolektīvi, vai arī katrai kategorijai atsevišķi, jo var būt tads gadījums, ka pēc bezbērnu testātoras nāves paliek laulātais draugs, abi vecāki un brāļi un māsas. Savā 1906. gada spriedumā Keses prasības lietā pret Bāliņu Krievijas senāts paskaidro, ka šī puse ir domāta visām panta pirmā daļā minētām mantinieku kategorijām kopīgi — kolektīvi, bet ne atsevišķi. Jo, ja nostātos uz pretējā viedokļa, tad iznāktu, ka gadījumā, ja pēc bezbērnu testātoras paliktu abi vecāki, kuŗiem pienākas puse atstātā mantojuma, palikušais laulātais draugs, kam arī tad pienāktos puse, un brāļi un māsas, kam pienāktos tadā gadījumā viena trešdaļa, tad ne tikvien kā nepaliktu nekā pāri, par ko testātors varētu testēt, bet pat pietruktu, ar ko apmierināt neapejamus mantiniekus, jo tadā gadījumā izsniedzamās mantojuma daļas pārsniegtu atstātā mantojuma apmēru ($\frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} > 1$), kāpēc arī nevar nākt pie slēdziena, ka šīs daļas būtu atstājamas katrai mantinieku kategorijai atsevišķi, bet gan kopīgi — kolektīvi, sadalot to starp tām proporcionāli viņu mantošanas tiesību apmēram; p. p. pēc bezbērnu testātoras paliek viens augšupējais, 2 brāļi un māte (kuŗu testātors ieceļ par universālmantiniēci). Šinī gadījumā augšupējais mantotu kā neatņemamo daļu $\frac{1}{4}$, bet abi brāļi katrs $\frac{1}{8}$, bet kopā $\frac{1}{2}$ atstātā mantojuma, jo, sakarā ar 130. p., šiem likumiskiem mantiniekiem ir jāatstāj $\frac{1}{2}$, no kuŗas tad augšupējie mantotu pusi, resp. šinī gadījumā $\frac{1}{4}$, bet katrs brālis $\frac{1}{8}$ ($\frac{1}{4}:2$), — pie tam šī likumīgā daļa, par kuŗu runā 130. p., ir puse no likumīgās mantošanas daļas pašā mantojumā, kā to uzsvēris Latvijas Senāts savā 1925. gada spriedumā Viktora Purviņa un citu prasības lietā pret Jāni Purviņu; šinī spriedumā Latvijas Senāts gan nepieved sīkiskus pamatojumus šim apgalvojumam, bet, kā tas redzams no Krievijas senāta sprieduma Keses prasības lietā ar Bāliņu, tad pie tādā slēdziena ir jānāk, izejot no Kurzemes zemnieku nolikumu 115., 120. un 121. pantiem, kuŗi runā par mantošanu bez testāmenta. Ta 115. pants nosaka, ka, ja nepreceļies zemnieks vai zemiece nomirst, neatstājot bērnus, tad no viņiem manto tuvākie augšupējās līnijas mantinieki tadā kārtā, ka tuvākiem radiniekiem katrā ziņā ir priekšroka pret tālākiem; bet ja mirušam zemniekam vai zem-

niecei paliek isti brāļi vai istas masas un brāļu un masu bērni, tad augšupejas līnijas radnieki dabū pusi no atstātās mantības, bet istie brāļi un masas un brāļu un masu bērni otru pusi; ja turpretim mirušam palikusi atraīne, vai mirušai atraītnis, tad, saskaņā ar 120. un 121. pantiem, atraīne, resp. atraītnis, dabū pusi no atstātā mantojuma, bet pēc tam atlikusē manta pāriet uz mirušā radniekiem uz augstāk — 115. pantā — paredzētiem noteikumiem. Tā kā, saskaņā ar 130. pantu, attiecībā uz šīs kategorijas mantiniekiem testators var disponēt par pusi savas mantības, tad tā daļa, kas tagad ir jāatstāj šiem mantiniekiem, ir tikai puse no viņu likumīgas daļas, ko tie dabūtu, ja mantotu bez testamenta, uz likuma pamata.

V.

Talak, sakāra ar šīs neatņemamās daļas izdošanu, varetu paceļties jautājums par to, vai šī likumīgā daļa, resp. neatņemamā daļa, ir noteicama pēc mantojuma izdošanas laika vērtības, vai arī pēc tās vērtības, kāda tai bijusi testatora nāves laikā. Ja šī mantojuma daļa ir atstājama neatraidāmiem mantiniekiem institūcijas ceļā attiecīgā kvotatīvā daļā pašā mantojumā, tad nav nekādas nozīmes noteikt šīs daļas vērtību testatora nāves laikā. Gan pēc materiālo neapejamo mantinieku mantošanas tiesībām, kas paredz, ka pienācīgā daļa var tikt papildināta arī ārpus institūcijas, būtu nozīme noteikt mantojuma apmēru testatora nāves laikā, bet no Kurzemes zemnieku tiesību viedokļa, kuŗas paredz, ka pienācīgā daļa ir atstājama tikai institūcijas ceļā, un kuŗš nepieļauj šīs daļas papildināšanu ārpus institūcijas, šim apstāklim nav nozīmes, jo neatraidāmais mantinieks saņem šinī gadījumā attiecīgu kvotatīvu daļu pašā mantojumā, bet ne šī mantojuma vērtību. (Sk. Latv. Senāta spriedumu Spriguļnieku lietā.)

VI.

Nozīme no Kurzemes zemnieku likumu viedokļa ir arī tai formai, kādā tas var tāsīt savus testamentus; šai ziņā likums paredz mutes vārdiem taisītus testamentus un rakstiskus. Kurzemes zemnieku likumu 132. pants nosaka: Lai mutisks testaments būtu spēkā, testatoram ir jāizteic sava pēdēja griba vienā reizē skaidri un noteikti trīs ticamu liecinieku klātbūtnē. Ja viņš gribētu kaut ko sava testamentā pievienot un izdarīt tajā kādus pārgrūzījumus, tad viņam tas tāpat jāizteic trīs liecinieku klātbūtnē; un 133. pants, ka ja testators mācējis rakstīt, un tas ir pierādāms, tad tāda gadījumā mutisks testaments, kaut arī būtu triju liecinieku apstiprināts, uzskatāms par spēkā neesošu, ja vien tas nebūtu taisīts uz nāves cisām un tāda laika, kad testators nav spējis rakstīt. No šiem beidzamiem noteikumiem izriet, ka likumdevējs piešķir rakstiskiem testamentiem zināmas priekšrocības, neatzīstot mutes vārdiem taisītus testamentus tādos gadījumos, ja testators ir mācējis rakstīt, un nav bijuši tie izņēmuma apstākļi, par kuŗiem runā minētais 133. pants. Attiecībā uz to, kādiem ir jābūt pieaicinātiem lieciniekiem, minētais pants nekā nesaka, un tāpēc paceļas jautājums, vai šinī gadījumā nav piemērojami privatlikuma noteikumi, kas paredzēti privatlikuma 2065. pantā, proti, ka par lieciniekiem var būt tikai vīrieši, un ka tikai

izņemuma gadījumos, kad nav spējīgu viriešu dzimuma testamenta liecinieku, var pieņemt par lieciniekiem arī sievietes ar nevainojamu uzvešanos. Šis jautājums ir izšķīrāms atraidoši, jo, kā redzams no Latvijas Senāta 1933. gada sprieduma Nr. 384, Vintera prasības lietā pret Veinbrantu, tad šis privatlikuma ierobežojums nav piemērojams zemnieku testamentiem, kādēļ arī nav pamata apgalvot, ka šādu testamentu sastādīšanā sieviete nevar būt par liecinieku; tāpat likums neparedzot arī abu laulātu nepielaišanu par testamentu lieciniekiem, jo atteicīgi zemnieku likumu noteikumi neparedzot aprādītos ierobežojumus attiecībā uz sievietes kartas personām, un minētais pants runā tikai par ticamiem lieciniekiem, nešķīrojot liecinieku personas pēc dzimuma. (Sk. arī Graudiņa prasības lietā pret Irbi — spried. Nr. 116 no 1933. g.) Tāpat šinī gadījumā nebūtu piemērojami arī privatlikumu 2064. panta noteikumu pirmā punktā paredzētie nosacījumi, ka par testamentu lieciniekiem nevar būt nepilngadīgas personas. Attiecība uz Kurzemes zemnieku likumu tas tieši nav sacīts, bet tas izriet no Senāta sprieduma 1934. g. Nr. 18, Graudiņa prasības lietā pret Grants un c., kur Senāts, apskatot šo jautājumu no Vidzemes zemnieku likumu 1013. panta viedokļa, nāk pie slēdziena, ka Vidz. zemn. lik. 1013. pants neparedz taisni civ. lik. 2064. p. 1. pktā paredzēto noteikumu, ka nepilngadīgi nevar būt par lieciniekiem, bet gan par liecinieku rekvizitu paredz tikai to, ka tāds būtu uzticams un neapšaubams, kāpēc principā neesot izslēgts, ka par Vidzemes zemnieku testamentu liecinieku varētu būt arī nepilngadīgs un nepilngadīga sieviete, ja vien nebūtu pierādīts, ka lieciniece būtu fiziski un garīgi nepietiekoši attīstīta, lai pareizi saprastu testatora isto gribu. Gan no liecības būtu izslēdzami, uz vispārējā pamata, bērni līdz 7 gadu vecumam. (1934. g. spr. Nr. 18.). Tā ka arī Kurzemes zemnieku likums uzstāda, ka vienīgo liecinieku rekvizitu ticamību, tad šis jautājums, pēc manas parliecības, būtu izšķīrāms tāpat, un proti, ka par lieciniekiem pie testamentu taisīšanas var būt arī sievietes un nepilngadīgi. Par rakstiskiem testamentiem runā 134. pants, pie kam minētais pants nosaka, ka testamentam, ko uzrakstījis pats testators, vai uz viņa pavēli kads cits, jābūt testatora un divu ticamu liecinieku parakstītam, vai vismaz, ja liecinieki neprot rakstīt, testatora nolasītam viņiem priekšā, kas viņiem jāapliecina tiesā. Arī attiecībā uz šiem rakstiskiem testamentiem var pacelties daži jautājumi, un proti, vai pie šo testamentu sastādīšanas ir jāievēro arī privatlikumu 2062. pants, ka liecinieki jāpieaicina tieši kā tādi, t. i. testatoriem jāpaziņo viņiem par savu nodomu taisīt testamentu un jālūdz viņi būt pie tam par lieciniekiem, un privatlikumu 2068. pants, kas paredz, ka pie testamentu taisīšanas jābūt klāt visiem lieciniekiem reizē un šo darbu nedrīkst pārtraukt ar kaut kādu blakus darbību, to pašu likumu 2071. pants, kas paredz, ka testatoram vai nu jāparaksta testaments liecinieku klātbūtnē vai jāpasaka viņiem, ka paraksts zem tā ir viņa paša. Atbildi uz šiem jautājumiem ir devis Krievijas senators savā 1905. gada spriedumā Gutmaņa lietā, attiecībā uz Vidzemes zemnieku likumu un Latvijas Senāts savā 1923. gada spriedumā Karļa Strausa lūgumā par Kandavas iec. miertiesneša lēmuma atcel-

šanu Strausa mantošanas lieta, ka arī tā paša gada spriedumā Daizes prasības lieta pret Daizi. Šajos spriedumos, kā Krievijas Senāts, tā arī Latvijas Senāts pastrīpo, ka Kurzemes zemnieku likums neprasa šo noteikumu ievērošanu, jo zemnieku privāttiesiskās attiecības kā Vidzemē, tā Kurzemē, noteic atsevišķi Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi, un tikai gadījumos, par kuriem minētos likumos trūkst atsevišķu noteikumu, ir piemērojamas, kā subsidaras tiesības privātlikuma attiecīgas zemes tiesības. (Sk. arī Bukovska rakstu 1922. g. Tieslietu Ministrijas Vēstnesī Nr. 2: „Vietējo privātlikumu kopējuma ievēšana Latgalē“.) „Mantošanas tiesības uz testāmenta pamata, saka Senāts minētā spriedumā, noteic Kurzemes zemnieku likumu 126.—139. p.p., un šo likumu 134. pants satur sevi pilnīgi izsmēlošus noteikumus par to, kādā kārtībā Kurzemes zemniekam ir jāstāda rakstisks testaments, un proti, no formēlas puses šis pants prasa tikai to, ka testamentu paraksta testātors un divi uzticami liecinieki, bet neprasa, ka tiem lieciniekiem jābūt vēl sevišķi pieaicinātiem klāt pie testāmenta taisīšanas, ka to paredz privātlikumu 2062. pants, nedz arī to, ka visi liecinieki būtu klāt kopā taisni pašā testāmenta taisīšanas laikā, kā to paredz privātlikumu 2068. un 2071. pantī. Priekš Kurzemes un Vidzemes zemnieku testāmentu atzišanas par derīgu no formēlas puses likums prasa tikai pārliecību un pašaušanos uz to, ka testaments visas savās daļās patiesi iziet no testātora un noteikti satura pedēja gribu. Likumā paredzētas testāmenta formalitātes nepieder pie testāmenta esenciālam sastāvdaļām, bet tam ir tikai testāmenta oriģinālītes pierādījumu nozīme, liecinot par to, ka testaments patiesām saskan ar testātora gribu. Tāpēc privātlikumu 2062. p., 2068. un 2071. pantos paredzētas prasības ir uzskatāmas tikai kā ierobežojums vispārīgam noteikumam par iespēju pierādīt testāmenta esamību ar lieciniekiem. Šādu ierobežojumu Kurzemes zemnieku likumu 134. pants nesatur. Bet tas, ka Kurzemes zemnieku likumu 134. pantā ietilpstošais vispārējais noteikums nesatur sevi augšminēto ierobežojumu, nevar tikt uzskatīts kā iztrūkums pašā likumā un nesakrīt ar nojēgumu par iztrūkumu likumā. Tāpēc arī tas apstāklis, ka Kurzemes zemnieku likums nesatur nosacījumus, kuri paredz privātlikumu 2062., 2068. un 2071. pantī, nevar noderēt par likumīgu pamatu attiecināt šos pantus uz gadījumiem, priekš kuriem tie nav paredzēti, t. i. uz testāmentiem, kuri taisa Kurzemes zemnieks pēc Kurzemes zemnieku tiesībām.“ (Sk. Latvijas Senāta 1923. g. spried. Daizes pras. ar Daizi.)

VII.

Vārtu nakt priekšā arī tādš gadījums, ka Kurzemes zemnieks var būt nostādīts tādos ārejos, no viņa neatkarīgos apstākļos, ka viņš nevar ievērot pat tās vienkāršās formālītes, kurās paredz priekš viņa zemnieku likums. Pateļas jautājums, vai tādā gadījumā Kurzemes zemniekam būtu tiesība uz privilīģēto testāmentu, jo pašā likumā par to nav nekas teikts, tas ir, vai Kurzemes zemniekam ir tiesība taisīt privilīģētus testāmentus, kad viņš atrodas vispārējā briesmu laikā, par ko runā privātlikuma 2091. p. 3. pkts, resp., kad testātors ir bijis

piespiests testēt pie tādām apstākļiem, kad viņam, testātoram, nav bijis iespējams, objektīvi ņemot, ieturēt attiecīgās formalitātes, un proti, no Kurzemes zemnieku likumu viedokļa: p. p. vai nu viņš nav varējis uzrakstīt testamentu lipīgu slimību laikā, rakstāmā materiāla trūkuma dēļ, p. p. atklātā kaujā, vai arī nav varējis atrast lieciniekus to trūkuma dēļ, vai aiz šo liecinieku neveikšanas ierasties pie testatora, kas slimo lipīgu slimību epidēmijas laikā, tas ir, tādu apstākļu dēļ, kuŗi ir ārpus testatora un kuŗi nedibinājas uz testatora subjektīvo stāvokli pie normāliem vispārējiem apstākļiem, resp., šai gadījumā lai nodibinātu tāda privilēģēta testamenta iespējamību, ir jānodibina cēloņu sakarība starp kaut kādām vispārējām briesmām no vienas puses, un kādaš no testatora neieturētas formalitātes no otras puses. Latvijas Senāts savā 1925. g. spriedumā Dreiberģa prasības lietā pret Madi Dakšu ir devis šai ziņā pozitīvu atbildi, aizrādot, „ka, saskaņā ar privātlikumā ievada XII. pantu, zemnieku civiltiesiskas attiecības tiek regulētas ar vispārējiem dotā teritorijā likumiem, tikai ar tiem izņēmumiem un pārgrozījumiem, kas paredzēti atsevišķos zemnieku likumos, kāpēc arī, ievērojot sacīto, tas apstāklis, ka Kurzemes zemnieku likums nesatur noteikumus par privilēģētiem testamentiem, vēl nenozīmē, ka Kurzemes zemniekiem nebūtu tiesību uz to privilēģiju, kuŗu likumdevējs piešķir citu kartu pilsoņiem attiecībā uz testamentiem, taisītiem kara un briesmu laikā“, pie kam Senāts, atsaucoties uz privātlikumā 2092. pantu, uzsver, ka priekš tāda privilēģēta testamenta derīguma nav vajadzīgas itin nekādas formalitātes, no kā izriet, ka arī rakstiska forma privilēģēta testamenta gadījumā nav esentiale negotii.

Varetu vēl pacelties jautājums, vai rakstisks testaments, ko sastādījis Kurzemes zemnieks, ņievērojot 134. panta noteikumus, nevarētu tikt uzskatīts kā mutes vārdiem sastādīts, un tadā kārtā iegūt likumīgu spēku?

Kā mēs jau iepriekš redzējam, tad likuma noteiktās testamenta formalitātes nepieder pie testamenta essentialām sastāvdaļām, bet tām ir tikai testamenta oriģinalitātes pierādījuma nozīme, liecinot par to, ka testaments patiešām saskan ar testatora gribu. Testātors, sastādot testamentu, vadas tikai no viena mērķa, un proti, lai viņa pēdēja griba, kas izteikta testamenta, nāktu likumīga spēkā pēc viņa, testatora, nāves. Izlietojot pie testamenta sastādīšanas kādu no likumā norādītām testamenta sastādīšanas formām (sastādot vai nu publisku testamentu, vai mājas kārtībā rakstisku, vai mutes vārdiem), testātors izvelas tikai līdzekli savas pēdējas gribas realizēšanai, un tas norāda tikai uz to, ka testātors ir uzskatījis šo līdzekli par drošāku savas pēdējas gribas realizēšanai, bet it nebūt nenozīmē, ka testātors būtu nostādījis savas pēdējas gribas realizēšanu atkarībā no tā, vai viņa izraudzītais līdzeklis izrādīsies par pietiekoši drošu tam, resp., ka ja šis līdzeklis dažu defektu dēļ būtu nepietiekošs un nederīgs, ka līdz ar to atkrīstu arī testaments, sevišķi vēl, ka likums paredz arī citus līdzekļus šīs pēdējas gribas realizēšanai; sakarā ar to, ir jānāk pie slēdziena, ka pastāvot kādam defektam rakstiska testamenta, kuŗu dēļ tāds testaments nevar nākt likumīgā spēkā, testaments kā tāds neat-

krit vel, ja vien tikai to var uzturēt ar citiem likumā paredzētiem līdzekļiem, resp. ka mutes vārdiem taisītu testāmentu, ja tikai tas atbilst mutes vārdiem taisāmo testāmentu nosacījumiem. Vismaz attiecībā uz Vidzemes zemnieku testāmentiem to pielaiž un atzīst par pilnīgi likumīgu un pareizu kā Krievu Senāta, tā arī Latvijas Senāta prakse. (Sk. Krievijas Senāta 1901. gada spriedumu Annas Las prasības lieta pret Annu Sonets un citiem, un Latvijas Senāta 1921. g. spriedumu Birnbauma testāmenta lieta.) Ja nu tāds stāvoklis ir pielaižams attiecībā uz Vidzemes zemnieku testāmentiem, tad, ņemot vērā augstāk aprādītos apstākļus attiecībā uz zemnieku testāmentiem un taisīšanas formām, par ko ir runāts iepriekšējos jautājumos, ir jānāk pie slēdziena, ka tas princips ir attiecināms arī uz Kurzemes zemnieku testāmentiem, jo šai ziņā nav nekādas principiālas starpības starp Kurzemes zemnieku un Vidzemes zemnieku testāmentiem, kāpēc arī ir jānāk pie slēdziena, ka gadījumos, kad rakstiskais testāments kādu formēlu defektu dēļ nevar tikt uzturēts kā rakstisks testāments, to var uzturēt kā mutes vārdiem taisītu testāmentu.

IX.

Apsverot visus augstāk aprādītos apstākļus, ir jānāk pie slēdziena, ka likumdevējs, izdodot speciālu likumu, kas noteic Kurzemes zemnieku mantošanu pēc testāmentu, nav gribējis ierobežot testatora gribu tik liela mērā, kā tas ir izteikts vispārējā privatlikumā. Vienīgais ierobežojums, ko paredz minētais likums, ir ievests Kurzemes zemnieku likumu 120.—130. pantos, no kuriem 130. pants noteic, ka neapejamiem mantiniekiem ir jāatstāj neatņemamās daļas; ja tas testāmentā nav ievērots, tad testāments šais daļās nav spēkā, ir atcelams, un šais daļās iestājas mantošana pēc likuma. Sakarā ar šo pēdējo apstākli, mēs nonākam it kā pie tādas pretrunas, kas runātu pretīm vispārāzītam romiešu tiesību principam, kam Kurzēmē sevišķa nozīme, un proti, ka „Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest“. Šis princips (Priv. lik. 1704. p.) saturā pēc būtības aizliegumu, ka Kurzēmē, taisot testāmentu, testators nedrīkst testāmentā iecelt mantiniekus tikai zināmās daļās, noteicot, ka pārējās daļās mantojumam jāpāriet ab intestate; šis minētais aizliegums neattiecas uz gadījumu, kad jau taisītais testāments tiktu atcelts un atkristu vienā daļā aiz obligātoriskās mantošanas tiesību neievērošanu; jo šai gadījumā arī Kurzemes testāments atstājams spēkā pārējās daļās, ka to paredz privatlikumu 2793. p., kurš nosaka, ka, ja Kurzēmē kāds neatraidāmais mantinieks palicis testāmentā neievērots, vai bez likumīga iemesla atstumts no mantojuma, viņam tiesība prasīt, lai nodala viņa neatņemamo daļu, vai arī, ja viņam novelēts mazāk par šo daļu, lai to papildina. Pārējās attiecības testāments patur savu spēku.

„... Gan Kurzemes zemnieku likumu 130. pants nokluse par testāmenta mantinieku tiesībām prasīt sev intestatporcijas daļu no tās mantojuma, kuŗa kā obligātoriska mantošanas daļa katrā ziņā piekrit neapejamiem mantiniekiem, un, obligātoriski pāriedama ab intestate, nav padota testatora rīcībai, bet no tā vēl neizriet, ka 130. pants izslēgtu no piedalīšanās šai obligātoriskā intestatdaļā tās testāmenta

ieceltas personas, kuŗas likums atzist par intestatmantiniekiem; sakara ar to arī ir jānāk pie slēdziena, ka pēc Latvijas zemnieku likumiem pilnīgi pielaižama vienlaicīga mantošana kā ex testamente, tā ab intestate, vienā un tajā pašā mantojumā. Tādēļ minētā obligatoriskā daļa mantojums pariet uz visiem intestatmantiniekiem taisni pēc noteikumiem par intestatmantošanu, pilnīgi neatkarīgi no tā, vai tādi ar tā paša testamenta spēkā palikušiem nosacījumiem būtu iecelti arī par testamentmantiniekiem.“ (Sk. Latvijas Senāta 1930. g. spr. Bērziņa pr. 1. pret Bērziņu.)

Kā to ir paskaidrojis Latvijas Senats savā 1925. gada spriedumā Viktora Purviņa un citu prasības lietā pret Jāni Purviņu, tad arī pēc „Kurzemes zemnieku likuma šis princips nav spēkā, jo testātoram pēc 130. panta nosacījumiem gan nav tiesības brīvi rīkoties par neatņemamām daļām, attiecībā uz kuŗām notiek mantošana ab intestate, bet tas vēl nenozīmē, ka testātors nevarētu brīvi rīkoties ar testamentu kaut vienam vienīgam par labu, tomēr neieceļot pie tam mantiniekus atlikušās daļās, jo 130. pants nosaka tikai neatņemamās daļas un to apmēru: pusi no likumīgās daļas atstātā mantojumā, pie kam neatņemama daļa nevar nekad pastāvēt reālā mantā.“

X.

Ar Latvijas valsts nodibināšanos Latvija ir atceltas kārtas; sakarā ar to paceļas jautājums, kādos gadījumos ir piemērojamas zemnieku tiesības un kādos vispārējās zemes tiesības. Ja mēs runājam par mantošanu vispārī, sevišķi par mantošanu pēc testamenta, pēc zemnieku likumiem, tad īstenībā lieta grozās par atstātiem zemnieku nekustamiem īpašumiem, un tāpēc šinī gadījumā izšķiršošs ir tikai tas, vai atstātiem nekustamiem īpašumiem ir zemnieku zemes raksturs, vai citāds, kāpēc arī īstenībā jautājums par to, vai strīdā stāvošai zemei piemērojamas zemes vai zemnieku tiesības atkarājas tikai no tā, vai tā — zeme — tiek izlietota lauksaimniecībai zemniekos pieņemtā kārtībā un viņas īpašnieks nodarbojas pie tam ar lauksaimniecību aroda veidā, kā to paskaidrojis Latvijas Senāts, kāpēc arī šis jautājums izšķiršams tikai atkarībā no minēto pazīmju esamības vai neesamības, pie kam šinī gadījumā jāņem vērā, ne tās pazīmes, kuŗas bijušas testamenta sastādīšanas laikā, bet gan kādas tās bijušas testātorā miršanas brīdī, kad notiek mantojuma pāreja no vienas personas uz otru, jo šī pāreja iespējama tikai tad, ja personai, kuŗa ar testamentu nodod savu mantu citai personai, ir arī tiesība uz tādu nodošanu, kadēļ testātoram jābūt arī miršanas brīdī tam pašam tiesībām attiecībā uz novēlēto īpašumu, kādas viņam bija testamenta sastādīšanas laikā. (Kr. S. K. D. spr. no 1878. g. Nr. 92, kādā spriedumā izteiktās domas pēc Latv. Senāta 1934. g. spried. Nr. 45, Baraviks pr. 1. pret Gaudzi, ir spēkā arī Latvijā), kāpēc arī pie augšā minētā jautājuma izšķiršanas ir no svara, vai testātorā miršanas brīdī atstātai zemei ir zemnieku zemes īpašības, uz kuŗu tad būtu attiecināmi Kurz. zemn. lik. 130. panta nosacījumi. (Latv. S. spried. no 1934. g. Nr. 45.).

XI.

No procesuala viedokļa varētu pacelties jautājums, ko darīt neatraidāmam mantniekam, ja testators nav atstājis tam pienācīgo neatņemamo daļu. Šinī gadījumā, ja testators nav apmierinājis neapejamo mantnieku un nav iecelis to par mantnieku vismaz līdz 130. pantam paredzētam apmēram, tadam mantniekam ir tiesība apstrīdēt tādu testamentu, cik tālu tajā nav ievērota viņam pienācīgā daļa. Šinī daļā testaments tā tad ir atspēkojams un atzistams par nederīgu un iestājas mantošana pēc likuma. Pati prasība šinī gadījumā ir vērsta uz to, lai tiesa atzītu testamentu šinīs daļās par nederīgu, lai atzītu, ka prasītajam ir tiesības dabūt no mantojuma deveja atstātās mantas tam pienākošās daļas, un apstiprināt viņu, prasītāju, mantošanas tiesībās šinīs atzīmētās daļās, resp. izdot prasītajam tam pienākošās daļas. Turpretim tanī gadījumā, ja testators būtu atstājis neatraidāmam mantniekam viņa neatņemamo daļu, bet ne pilnā apmērā, tad tadam mantniekam būtu šinī gadījumā, saskaņā ar privātlíkuma 2793. pantu, tiesība celt actio ad supplemdam legitam, kas šinī konkrētā gadījumā būtu vērsts uz institūcijas daļas papildināšanu līdz likumīgās kvotatīvas daļas apmēram.“ Šī, privātlíkuma 2793. pantā paredzētā actio ad supplemdam legitam, šinī gadījumā ir pilnīgi savienojama arī ar principu, ka neapejamie mantnieki iecelami taisni par mantniekiem neatņemamās daļas, jo no šī viedokļa, kā to paredz 115. novelle, minētā actio ir vērsta uz institūcijas daļas papildināšanu līdz kvotatīvam daļas apmēram.“ (Sk. Lātv. Senāta spried. 1923. g. Spriguļnieka lieta.)

XII.

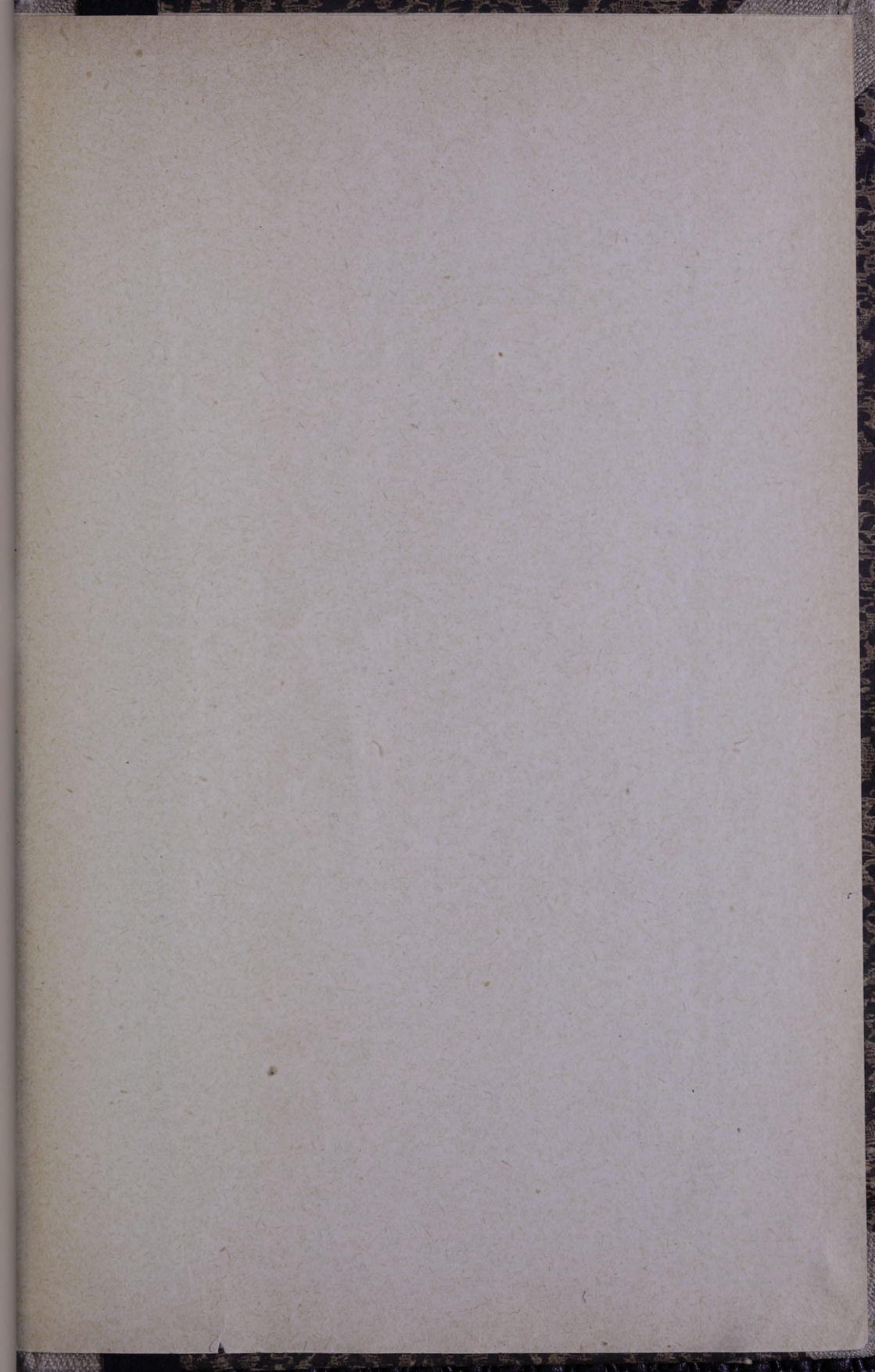
Kurzemes zemnieku tiesības ir daļa no tam partikulāram tiesībām, kas pastāv Latvijā. Līdz ar Latvijas nodibināšanos ir ticis pacelts jautājums par šo partikulāro tiesību apvienošanu, radot vienādas privāttiesības priekš visas Latvijas valsts. Paceļas jautājums, vai tas princips, kas izteikts Kurzemes zemnieku likuma 130. pantā, proti, ka testātoram ir jāatstāj saviem likumiskiem mantniekiem viņu likumīgās daļas institūcijas ceļā, iecelot tos tieši šinīs daļās par mantniekiem, ir atstājams arī uz priekšu, jeb arī tas ir atmetams, parejot uz materiāli neapejamo mantnieku sistēmu. Moderna likumdošana bija šo formālo neapejamo mantnieku sistēmu atmetusi un pārgājusi uz materiāli neapejamo mantnieku sistēmu, dodot tādiem mantniekiem tikai obligātorisku prasījumu tiesību par pienācīgās mantojuma daļas vērtības izdošanu, bet neatzīstot tos par īstiem mantniekiem. (Sk. Prūsijas zemes tiesības un Austrijas civillíkumu 282. un tālakos pantus, un Vācu civillíkumu § 2303., 2317. un sekojošos pantus.) Izskaidrojams tas bija ar tā laika straujo preču saimniecības uzplaukumu, kad visu novērtēja tikai no saimnieciskās apgrozības un vērtības viedokļa. Tagad, pēcķaņa laikos, sevišķi pēdējā gadu desmitā, izveidojās jauns uzskats uz saimnieciskās dzīves attīstību, liekot zināmas robežas saimnieciskam liberalismam un veidojot tautas un valsts dzīvi uz nacionāliem pamatiem, radot tadā kārtā stiprū šķiru, kas būtu saaugusi ar savas valsts zemi; un no šī viedokļa raugoties, būtu vēlams, ka tas princips, kas izteikts Kurzemes zemnieku likumu 130. pantā, paliktu arī uz priekšu.

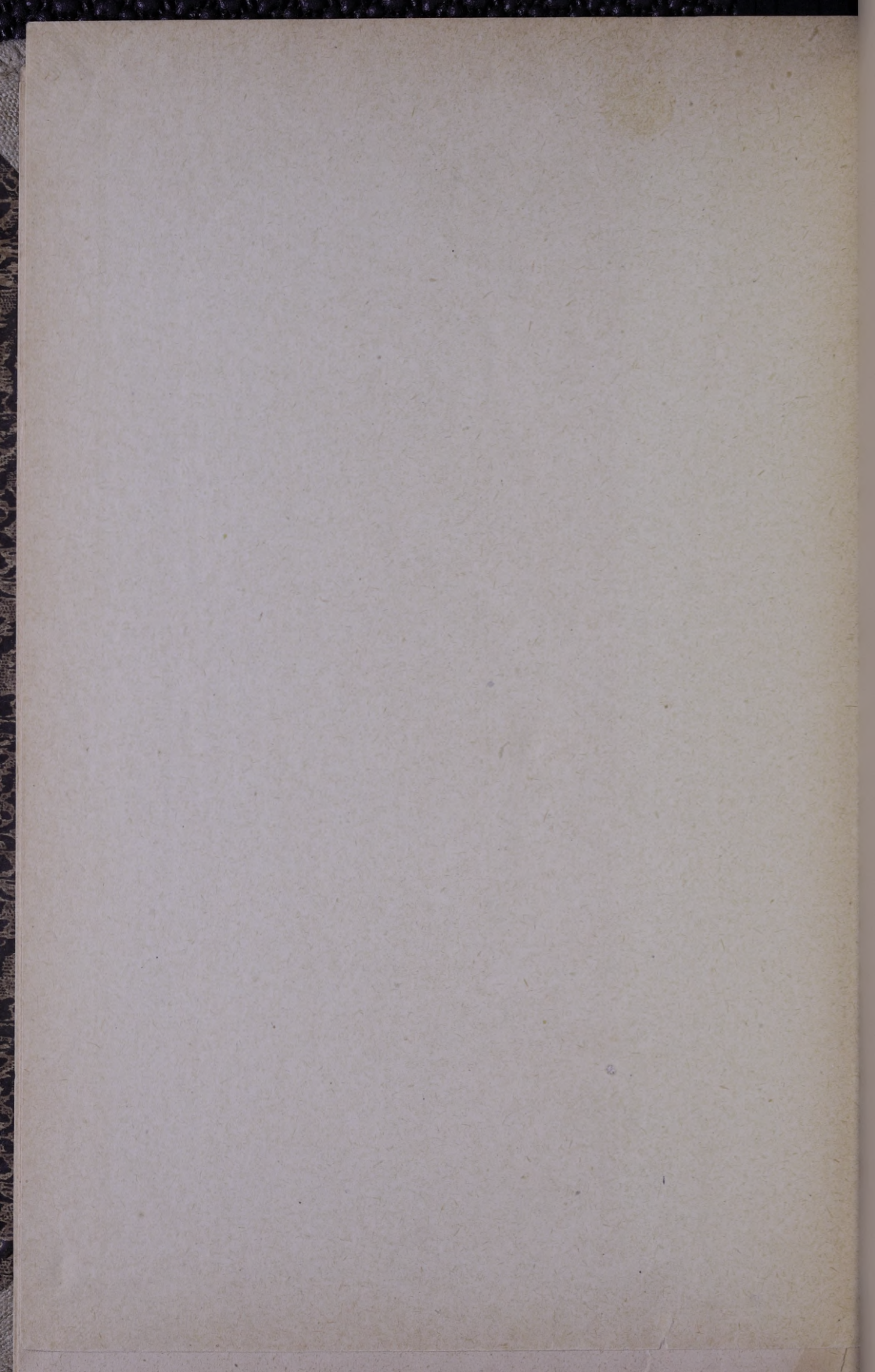
Sastādītais projekts turpretim iziet no cita viedokļa, atmetot šo principu, atceļot Kurzemes zemnieku likumu 105.—139. pantiem, un liekot pamatā pārstrādātus Kurzemes zemes tiesību attiecīgus pantus, kas pamatojas uz materiāli neapejamo mantinieku tiesību sistēmu. (Sk. 1932. g. likuma projekta III. sadaļas ceturto nodaļu.)

TEZES.

1. Zemnieku privattiesiskās attiecības Kurzemē noteic sevišķi Kurzemes zemnieku likumi, un tikai izņēmuma veidā, gadījumos, kas nav paredzēti attiecīgā zemnieku likumā, ir piemērojamas Kurzemes zemes tiesības.
2. Mantošana pēc testāmenta pēc Kurzemes zemnieku tiesībām pamatojas uz Justiniana 115. novellē izteikto principu, proti, ka neatņemamās daļas ir atstājamas neatraidāmiem mantiniekiem institūcijas ceļā.
3. Attiecība uz Kurzemes zemnieku likumu 130. pantu, kas nosaka šo mantošanu pēc testāmenta, nav spēkā princips: nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest“.
4. Attiecība uz Kurzemes zemnieku testāmentiem nav piemērojami Privātlíkuma 2062., 2068., 2071., 2064. p. 1. d. noteikumi par to, ka par testāmenta liecinieku nevar būt nepilngadīgs, un 2065. p. nosacījumi.
5. Zemnieku tiesības pie mantošanas piemērojamas tajos gadījumos, ja mantojamais objekts tiek izlietots lauksaimniecībai zemniekos pieņemtā veidā, un ja tā īpašnieks nodarbojas ar lauksaimniecību aroda. Minētām pazīmēm jābūt ne tikai testāmenta sastādīšanas, bet arī mantojuma atklāšanās brīdī.
6. De lege ferenda būtu vēlams, ka šis Kurzemes zemnieku tiesības izteiktais princips, ka neatņemamā daļa ir atstājama neatraidāmam mantiniekam institūcijas ceļā, paliktu spēkā arī uz priekšā attiecībā uz lauku nekustamiem īpašumiem, kas tiek izmantoti lauksaimniecības nolūkos.

LATVIJAS NACIONALĀ BIBLIOTĒKA

0309065751